

PAGRINDINĖS TEISMO SPRENDIMŲ VYKDYMO TAISYKLĖS ROMĖNŲ TEISĖJE

Stasys Vėlyvis *
Vigintas Višinskis **
Egidija Stauskienė ***

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Elektroninis paštas cpk@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. rugsėjo 14 d., parengta spausdinti 2007 m. vasario 9 d.

Santrauka Romėnų teisės įtaka neišnyko iki šių dienų, daugelis jos nuostatų perkeltos į galiojančių civilinio proceso įstatymų straipsnius: asmenų lygybės, teisingumo principai, teisinės prezumpcijos, apeliacija, sprendimas už akių ir kt., vykdymo procese – sprendimo vykdymo atidėjimas, skolininko turto realizavimas iš varžytynių. Straipsnyje nagrinėjamos pagrindinės teismo sprendimų vykdymo taisyklės romėnų teisėje. Teismo sprendimų vykdymo reguliavimą romėnų teisėje autoriai analizuoja aptardami pagrindines teismo sprendimų vykdymo taisykles, remdamiesi romėnų civilinio proceso formomis: *legis actiones, per formulas, extra ordinem*. Autoriai atskleidžia laipsnišką teismo sprendimų vykdymo priemonių taikymo perėjimą nuo savignyos, skolininko asmeninės atsakomybės taikymo iki teismo sprendimo įvykdymo, kai išieškojimas buvo nukreipiamas ne į skolininko asmenį, bet į skolininko turta.

Pagrindinės sąvokos: teismo sprendimas, teismo sprendimų vykdymas, *manus iniectio*.

IŽANGA

Temos aktualumas. Norint geriau suprasti šiuolaikinės visuomenės teisinius reiškinius, būtina remtis teisės istorijos žiniomis. Daug romėnų teisėje galiojusių principų, taip pat ir teismo sprendimų vykdymui taikomų principų, perkelti į šiuo metu galiojančią teisę. Teismo sprendimų vykdymo reguliavimo romėnų teisėje pagrindines taisykles reikėtų analizuoti remiantis romėnų civilinio proceso formomis: *legis actiones, per formulas, extra ordinem*. Teismo sprendimų vykdymas evoliucionavo kartu su šiomis proceso formomis. Šiuolaikinio vykdymo proceso pobūdį teismo sprendimų vykdymas įgijo paskutiniame romėnų civilinio proceso vystymosi etape – ekstrordinariname procese. Būtent taikant šią romėnų civilinio proceso formą visiškai atsi-

sakyta *executio personalis* ir pereita prie išieškojimo nukreipimo į skolininko turta. Atskirai teismo sprendimų vykdymo taisyklės, galiojusios romėnų teisėje, doktrinoje analizuotos nebuvo, dažniausiai romėnų teisės vadovėliuose ir romanistų monografijose apsiribojama epizodiniu jų aptarimu.

Tyrimo objektas. Teismo sprendimų vykdymas romėnų teisėje, teismo sprendimų vykdymo evoliucija keičiantis romėnų civilinio proceso formoms.

Straipsnio tikslas. Išanalizuoti teismo sprendimų vykdymo romėnų teisėje pagrindines taisykles, romėnų teisėje taikytų priverstinio vykdymo priemonių pobūdį.

Straipsnio uždaviniai. 1) aptarti pagrindines galiojusias romėnų civiliniame procese teismo sprendimų vykdymo taisykles; 2) atskleisti romėnų teisėje galiojusių priverstinio vykdymo priemonių pobūdį; 3) lyginant su galiojančiomis priverstinio vykdymo taisyklėmis straipsnio pabaigoje pateikti apibendrinimus bei išvadas.

Metodai. Straipsnyje tyrimams atlikti taikyti analogijos, alternatyvų, lyginimo, ir kitus mokslinio tyrimo metodai. Apibendrinimo metodu straipsnio pabaigoje daromos išvados.

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros vedėjas, profesorius.

** Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros docentas.

*** Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorė.

Romėnų tauta, kol atsirado valstybiniai teismai, išgyveno laikotarpį, kai su teisės pažeidėju turėjo kovoti pats nukentėjęsysis. Teisinėje literatūroje pažymima, kad nuo asmeninio susidorojimo su pažeidėju prie valstybinio teismo buvo pereinama tam tikrais etapais: iš pradžių egzistavo asmeninio susidorojimo sistema, vėliau buvo nustatyta prievartos panaudojimo prieš kaltininką tvarka; dar vėliau įvesta išpirkų sistema, kuri iš pradžių buvo tik savanoriška, o paskui pakeista į privalomų išpirkų sistema; paskutinis etapas – teisės gynimo perdavimas valstybės institucijoms [1, p. 33]. Autorių nuomone, nurodyti etapai iš esmės atitinka žinomas romėnų civilinio proceso formas – legisakcionali (legis actiones), formuliari (pretoriaus formulė, per formulas) ir ekstraordinari (extra ordinem).

Archajiškuoju laikotarpiu, kai galiojo legisakcionali proceso forma, pažeistos asmens teisės buvo ginamos pasinaudojant savigynos priemonėmis, t. y. asmuo, kurio teisės pažeistos, savo ar giminaičių jėgomis panaudodamas prievartą, galėjo apginti savo teises. Ulpianas taisyklę *vim vi repellere licet* (prieš prievartą gali būti naudojama jėga) laikė prigimtinės teisės norma [2, p. 32]. Vėlesniais laikotarpiais savigyna buvo apribota ir ją kaip asmens pažeistų teisių gynimo formą buvo galima panaudoti tik tais atvejais, kai buvo siekiama apsiginti nuo kito asmens neteisėtų veiksmų (būtinoji gintis). Marko Aurelijaus ir IV a. pabaigos imperatorių konstitucijos numatė sankcijas, taikytinas peržengus būtinąsias ginties ribas [2, p. 32]. Romoje buvo manoma, jog nėra ieškinio, nėra ir teisės, kitaip tariant, neegzistuoja tokia subjektinė teisė, kurios gynimas neužtikrintas ieškiniu. Seniausiais laikais (archajiškuoju laikotarpiu) su asmeniu, nevykdančiu teismo sprendimo, buvo susidorojama asmeniškai arba išieškojimas buvo nukreipiamas į jo turtą. Ieškovas, laimėjęs procesą, galėjo atsakovą prievarta išsivesti pas save į namus ir ten atsakovui uždėti pančius arba priversti dirbti savo naudai. Pagal išlikusius teisės šaltinius [3, p. 240] atsakovas savo skolą galėjo atidirbti (*lex dicit: addictus donec solveret serviat* – įstatymas nustato: tegul nuteistas teismo sprendimu tarnauja kaip vergas tol, kol išsimokės). Tiek paėmimas į vergiją, tiek privertimas dirbti savo naudai buvo naudojamas kaip poveikio priemonė atsakovo giminėms ir artimiesiems, kurie taip buvo skatinami sumokėti už atsakovą jo skolas ir taip įvykdyti teismo sprendimą.

Teismo sprendimų vykdymas legis actiones galiojimo laikotarpiu. Seniausia žinoma romėnų teisėje civilinio proceso forma – *legis actio*, minima II a. romėnų teisininko Gajaus parašytose ir išlikusiose *Institutiones*. *Institutiones* mini pagrindines penkias *legis actiones* rūšis: 1) *legis actio sakramento*; 2) *legis actio per manus iniectionem*; 3) *legis actio per pignoris capionem*; 4) *legis actio per iudicis postulationem*; 5) *legis actio per conditionem* [2, p. 36]. Iš minėtų penkių *legis actiones* rūšių antroji ir trečioji susijusios su priverstiniu vykdymu arba, kaip nurodo D. Franciozi, yra vykdymo ieškiniai [4, p. 87].

Pirmąją romėnų civilinio proceso forma laikomas legisakcionali procesas buvo taikomas tik Romos piliečiams. Legisakcionaliui procesui buvo būdingos iškilmingai tariamos formulės ir simboliniai veiksmai, kuriais prasidėdavo teisminis ginčas arba vykdymo procesas (rankos uždėjimas ant skolininko, tam tikrų formulių sakymas ir kt.). Ši proceso forma gyvavo nuo 509 m. pr. m. e. iki 120 m. pr. m. e., kai buvo išleistas *lex Aebutia* [5, p. 40–41].

Legis actio per manus iniectionem buvo įgyvendinama uždėdant ranką ant skolininko. Romanistų nuomone, ši *legis actio* forma buvo vykdymo proceso forma, paremta asmeniniu prievartiniu išieškojimu, kurį detaliam reglamentavo XII lentelių įstatymas [6, p. 142]. *Legis actio per manus iniectionem* paskirtis – priverstinis teismo sprendimo vykdymas. Kaip nurodo P. F. Girard [7, p. 256], legisakcionaliame procese teisėjas turėjo tik paskelbti sprendimą, o teismo sprendimo vykdymu turėjo rūpintis pats ieškovas, žinoma, jei toks vykdymas buvo reikalingas. Tai jis galėjo padaryti pasinaudodamas *manus iniectionem* – kreditorius galėjo magistrato akivaizdoje suimti skolininką, ir jei už jį nelaiduodavo trečiasis asmuo – *vindex*, jis galėjo skolininką vestis į savo namų kalėjimą šešiasdešimties dienų laikotarpiui. Pasibaigus šiam laikotarpiui kreditorius skolininką galėjo arba užmušti, arba parduoti į vergiją (*trans Tiberim*). *Manus iniectionem* buvo laikoma teismine procedūra, kadangi ji buvo atliekama dalyvaujant magistratui. Ji prasidėdavo tik suėjus trisdešimties dienų terminui [8, p. 6] nuo skolos mokėjimo termino pabaigos arba teismo sprendimo priėmimo. Pati procedūra buvo išreikšta tam tikrais ritualais. Suėjus minėtam trisdešimties dienų terminui kreditorius galėjo vesti skolininką į magistratą ir uždėjęs ant skolininko ranką sakyti sakramentines kalbas. Skolininkas šioms kalboms pasipriešinti negalėjo. Kreditorius galėjo sučiupti skolininką bet kur, išskyrus jo namus, atlikti *manus iniectionem* ir tik tada skolininkas buvo gabenamas pas magistratą (*in ius ductio*) [9]. Kreditorių sulaikyti galėjo tik du dalykai: skolos sumokėjimas ir *vindex* įsikišimas. *Vindex* vykdymo tvarka galėjo ginčyti kreditoriaus reikalavimus, o nepagrįstai užginčijęs pralaimėdavo dvigubą kredito sumą ir ji galėjo būti išieškoma priverstinai [4, p. 87]. G. Franciosi nurodo, jog išimtiniais atvejais skolininkas galėjo gintis pats (*pro se lege agere*). *Lex Valia* skolininkui pačiam gintis buvo uždrausta tais atvejais, jei skolininkas jau pagal ankstesnį sprendimą buvo nuteistas arba vykdymas vyko prieš aiškų vagį, t. y. sulaikytą nusikaltimo vietoje [4, p. 88]. Jei trečiasis asmuo (*vindex*) neįsikišdavo, magistratas duodavo *addictio*. Magistratas galėjo atsisakyti duoti *addictio*, jei manydavo, jog *manus iniectionem* yra akivaizdžiai neteisėta, pavyzdžiui, jei nebuvo paisoma ritualo atlikimo formalumų arba jei ieškovas nenurodavo priežasties, leidžiančios atlikti *manus iniectionem* [9]. Nuo *addictio* prasidėdavo laikotarpis, kurio metu skolininkas buvo laikomas kreditoriaus namų kalėjime. Tačiau skolininkas nebuvo laikomas vergu, jis galėjo taikytis su kreditorium, buvo savo turto savininkas, galėjo prašyti, kad jis būtų išlaikomas iš savo turto. Baigiantis šešiasdešimties dienų laikotarpiui skolininkas tris turga-

dienius buvo vedamas į turgų, kur viešai buvo paskelbiama apie jo skolos dydį, kad tretieji asmenys jį galėtų išpirkti. Tretiesiems asmenims skolininko neišpirkus, kreditorius galėjo jį užmušti arba parduoti į vergiją ir paimti sau skolininko turtą. XII lentelių įstatymas numatė net ir tuos atvejus, kai esant keliems kreditoriams, jie galėjo pasidalyti nužudytojo skolininko kūną. Tačiau kaip pažymi P. F. Girardas, tokių ypač žiaurių priemonių romėnai imdavosi retai. Respublikos laikotarpiu buvo pakeista ir pati *legis actio per manus injectionem*. Anksčiau skolininkas negalėjo prieštarauti kreditoriaus reikalavimams ir nuimti ant jo uždėtą ranką – tai galėjo padaryti tik už jį laiduojantis *vindex*, o vėlesniais laikotarpiais skolininkas pats galėjo save apginti (*manum sibi depellere licet* – leidžiama nuimti nuo savęs ranką), bet dėl nepagrįsto prieštaravimo kreditoriaus reikalavimams (rankos nuėmimo) jam grėsė dviguba atsakomybė. *Lex Valia* senąją tvarką palieka tik dviem atvejais: vykdant išieškojimą pagal teismo sprendimą – *actio iudicati* ir vykdant *vindex* išieškojimą prieš skolininką, už kurį jis buvo priverstas sumokėti – *actio lepensi* [10, p. 139]. Toks leidimas skolininkui gintis nuo priverstinio vykdymo pačiam padėjo apginti savo teises neturtingiems skolininkams, kuriems buvo sunku rasti už juos laiduosiantį asmenį. 326 m. *lex Poetelia Papiria* atėmė iš kreditorių teisę skolininkus užmušti arba parduoti į vergiją. Kaip matyti, šiuo laikotarpiu jau pastebima tendencija nukreipti skolos išieškojimą ne tiesiogiai į asmenį, o į to asmens turtą.

Romanistams tam tikrų abejonių kelia *legis actio per pignoris capionem* egzistavimas [11, p. 179]. Šis ieškinys buvo skirtas skolininko nuosavybės dalies užvaldymui (daikto paėmimas užstatu tam tikra prasme reikalavimui įvykdyti) be kokio nors teisminio nagrinėjimo procedūros. Ši *legis actio* forma galėjo būti taikoma:

- asmeniui, nupirkusiam kokį nors daiktą paaukoti dievams, bet už jį nesumokėjusiam;
- asmeniui, nesumokėjusiam už arklių nuomą, jeigu pinigai, skirti nuomai, turėjo padengti aukų atnašavimo dievams išlaidas [11, p. 179].

Legis actio per pignoris capionem galėjo būti pradedamas pagal įstatymą (*lege*) arba pagal senuosius papročius (*moribus*) [4, p. 89]. *Pignoris capio* buvo taikomas ir asmenims, atsisakantiems mokėti pagal įstatymą įvestą mokesť bei tam tikrais atvejais karinėje srityje. Ši *legis actio* rūšis taip pat turėjo būti išreikšta tam tikromis sakralinėmis formulėmis, nors apie jas ir nėra žinoma. Abejonių dėl šio ieškinio egzistavimo kyla dėl to, kad ši forma buvo įgyvendinama nedalyvaujant pretoriui, o daugeliu atveju net ir nedalyvaujant priešingai šaliai, tuo tarpu kiti ieškiniai galėjo būti pareikšti tik dalyvaujant pretoriui ir priešingai šaliai, be to, *pignoris capio* galėjo būti atliktas ir ne teismo dienomis. Šis ieškinys, nepaisant abejonių dėl jo egzistavimo, kaip teigiama, gyvavo, kol buvo įvestas formularinis procesas [11, p. 180].

Teismo sprendimų vykdymas formulariniame procese. Sudėtingėjant visuomeniniams santykiams, vystantis romėnų teisei numatytyjų *legis actio* formų

nebepakako pažeistų teisių gynybai. Visuomeniniai santykiai nuolat keitėsi, todėl keitėsi ir pats procesas, nauja proceso forma *per formulas* įvedama *lex Aebutia* ir *duae leges Juliae*. Formulariniame (*per formulas*) procese viskas vyko pagal formulę, kurią sudarė keletas pagrindinių ir papildomų dalių [2, p. 43]. Ankstesniajame procese šalys savo reikalavimus galėjo išdėstyti tik griežtai laikydamosi tam tikrų taisyklių arba formulių, o formulariniame procese savo reikalavimus ir prieštaravimus jos galėjo išdėstyti bet kokia forma, o teisinę reikalavimų ir prieštaravimų esmę nustatydavo pats pretorius ir išdėstydamas ją specialia rašte – formulėje, kuria vadovaudavosi toliau byla nagrinėjantis teisėjas.

Formulariniame procese ieškovui nepakakdavo gauti palankų jam teismo sprendimą, nes jo reikalavimą, į kurį buvo atsakyta teismo sprendimu, pakeisdavo naujas reikalavimas, išreikštas specialiu ieškiniu *actio iudicati*, kuris kai kurių autorių laikomas šiuolaikinio vykdomojo rašto atitikmeniu [1, p. 40]. Kitų autorių [5, p. 68] nuomone, *actio iudicati* buvo ieškinys, kuriuo ieškovas praėjus keturių mėnesių laikotarpiui kreipdavosi į pretorių dėl sprendimu priteisto turto išieškojimo. *Actio iudicati*, kuris pakeitė anksčiau buvusią *manus injectio* procedūrą, turinį nulemdavo priimtas sprendimas [12, p. 70]. Teismo sprendimu iš esmės buvo sukuriamas naujas teisinis santykis, atsakovas turėjo įvykdyti priimtą teismo sprendimą, kurio išraiška formulariniame procese visais atvejais buvo piniginė (*condemnatio pecuniaria*). Atsakovas priimtą teismo sprendimą galėjo įvykdyti ir geranoriškai per trisdešimties dienų terminą, kuris praedavo nuo teismo sprendimo priėmimo iki *actio iudicati* pareiškimo. Skolininkas galėjo ginčyti priimtą teismo sprendimą ir kelti naują ieškinį pretoriui skelbiant naują procesą. Tačiau jeigu skolininkas prieštaraudavo priimtajam teismo sprendimui ir prieš *actio iudicati* bei įrodinėdavo jo nebuvus arba įrodinėdavo jį esant niekinį, bet negalėdavo patvirtinti savo prieštaravimų pagrįstumo, turėdavo atlyginti priteistą sumą dvigubai. Skolininkas tokius prieštaravimus galėjo pateikti tik nurodęs asmenį, laiduojantį už sprendimo įvykdymą tuo atveju, jeigu ginčas pasirodytų nepagrįstas. Skolininkui geranoriškai nevykdant *actio iudicati*, magistratas galėjo jį areštuoti arba nukreipti išieškojimą į jo turtą, perduodant jį valdyti kreditoriams ir realizuojant viešai. Kaip matyti, ir formulariniame procese dar egzistavo asmeninė skolininko atsakomybė, tačiau išlieka tik viena galimybė išieškojimą nukreipti į skolininko asmenį – *ductio iussu praetoris* (išvedimas pretoriaus įsakymu). Skolininkas turėjo atidirbti kreditoriui skolą, tačiau kitaip negu legisakcioniniame procese, jis negalėjo būti parduotas į vergiją ar sukaustytas grandinėmis [2, p. 50].

Skolininkui neįvykdžius teismo sprendimo, priimtas teismo sprendimas buvo vykdomas priverstinai perduodant turtą specialia tvarka (*bonorum venditio*). Išieškojimas buvo nukreipiamas į visą skolininko turimą turtą (bendrasis vykdymas) [11, p. 203], net jei išieškoma suma buvo gerokai mažesnė nei skolininko turto vertė. Taip realizuojant turtą ne tik buvo įvykdomas piniginis išieškojimas, bet tokios procedūros pasekmė bu-

vo ir paties skolininko kaip civilinių teisių subjekto civilinė mirtis, jis civilinėje apyvartoje buvo pakeičiamas teisių perėmėjais. Vykdamas šią procedūrą pretorius specialiu dekretu proceso laimėtojui perduodavo valdyti visą skolininko turtą (*missio in bona* arba *in possessionem*). Šis perdavimas buvo tik laikinas turto laikymas (*detentio*) siekiant saugoti ir valdyti perduotą turtą. Per kitas trisdešimt dienų kreditorius turėjo paskelbti apie numatomą turto realizavimą *proscriptio bonorum* (Gajaus Institucijos, 3,79 [8, p. 96]). Jei buvo parduodamas mirusio asmens turtas, buvo taikomas dvigubai trumpesnis terminas. Kiti kreditoriai prie tokio išieškojimo galėjo prisijungti neatsižvelgiant į tai, ar jų reikalavimai buvo paremti teismo sprendimu. Tokiu atveju vienas iš kreditorių pretoriaus buvo skiriamas atsakingu (*curator bonorum*), o kreditoriai iš savo tarpo rinko vieną asmenį (*magister bonorum*), kuris buvo atsakingas už turto realizavimo taisyklių parengimą, skolininko turto aktyvų ir pasyvų nustatymą ir kitas varžytynių rengimo sąlygas. Jau tuo metu buvo skiriami privilegijuoti ir neprivilegijuoti kreditoriai, t. y. nustatytas kreditorių reikalavimų tenkinimo eiliškumas. Prie pirmosios kreditorių grupės buvo priskiriami: išdas, vietinės valdžios organai, globotinis (jei skolininkas buvo jo globėju), kreditoriai, kurių reikalavimai buvo dėl laidojimo išlaidų atlyginimo ir kt. Atsižvelgiant į skolininko valdomo turto aktyvų dydį, buvo išskiriama turto dalis, iš kurios turėtų būti tenkinami privilegijuotųjų kreditorių reikalavimai, kita dalis buvo skirta kitiems kreditoriams [3, p. 241]. *Magister bonorum* parduodamo turto kainą nustatydavo pagal kreditorių reikalavimų sumą, o ne pagal realizuojamo turto vertę, kadangi toliau kreditorių reikalavimų tenkinimo prievolė pereinavo turto pirkėjui. Turtas buvo parduodamas viešame aukcione (*venditio ad hasta*). Aukciono laimėtoju buvo pripažįstamas asmuo, pasiūlęs didžiausią kainą. Su šiuo asmeniu buvo sudaroma skolininko turto pardavimo sutartis. Turto pirkėjas tapdavo universaliuoju skolininko teisių perėmėju, būtent jis, neperžengdamas pasiūlytos kainos, už parduodamą skolininko turtą atsakydavo skolininko kreditoriams. Nuo universalaus skolininko turto perėmimo vėliau pereita tik prie tam tikrų jo daiktų perėmimo ir jų realizavimo, o universalusis turto perėmimas taikytas tik tais atvejais, kurie šiandieniniu supratimu atitiktų bankroto procedūrą. Iš pradžių pagal magistrato teisę buvo paimami tam tikri skolininko daiktai kaip užstatas užtikrinant tam tikrų pretoriaus nurodymų įvykdymą (*pignoris capio*), vėliau tai pradėta taikyti ir privačių asmenų interesams ginti, siekiant įvykdyti priimtus sprendimus. Ši pretoriaus taikoma priemonė buvo įgyvendinama siunčiant pretoriaus tarnautojus paimti vieną arba kelis skolininko daiktus, kuriuos vėliau skolininkas galėjo išsipirkti per dvejų mėnesių laikotarpį, sumokėdamas priteistą sumą kreditoriui. Skolininkui to per nurodytą laikotarpį nepadarius, paimti daiktai buvo parduodami varžytinėse, o iš gautos už daiktų pardavimą sumos tenkinami kreditoriaus reikalavimai [10, p. 163].

Jeigu skolininkas buvo nepajėgus patenkinti kreditoriaus reikalavimą pagal *lex Julia*, pats skolininkas savanoriškai galėjo perduoti kreditoriui savo turtą, taip iš-

vengdamas asmeninio susidorojimo (*cessio bonorum* Gajaus Institucijos, 3,78 [8, p. 96]). Po to šis turtas buvo parduodamas *bonorum venditio* tvarka. Jeigu realizavus turtą nepakakdavo lėšų atsiskaityti su visais kreditoriais, o skolininkas ateityje įgydavo kito turto, pretoriaus įsakymu išieškojimą buvo galima nukreipti ir į šį turtą [3, p. 220].

Kai kurie romanistai, be *actio iudicati*, mini ir kitą priimto teismo sprendimo realizavimo formą – *exceptio rei judicatae* [5, p. 68]. *Exceptio rei judicatae* – tai atsakovo prieštaravimas ieškovo reikalavimams teigiant, kad toje pačioje byloje jau yra priimtas teismo sprendimas. Šis prieštaravimas galėjo būti pateiktas tais atvejais, kai teisme buvo nagrinėjamas tas pats klausimas tarp tų pačių šalių [5, p. 69], o tai šiandieniniame procese, autorių nuomone, atitiktų tapataus ieškinio sąvoką.

Be to, nagrinėjant formuliariniame procese egzistavusią teismo sprendimų vykdymo tvarką, būtina paminėti ir vadinamuosius apsaugojimo nuo teismo sprendimo vykdymo būdus, kuriais būdavo arba išvis pakeičiamas priimtas teismo sprendimas, arba sustabdomas jo vykdymas. P. F. Girardas išskiria keturis apsaugojimo būdus, kurie užkirsdavo kelią sprendimo vykdymui [7, p. 338–340]: 1) *Intercessio*; 2) *Revocatio in duplum*; 3) *Restitutio in integrum*; 4) *apellatio*. Visos šios paminėtos pretoriaus taikytos formos buvo išimtinės ir priklausė tik nuo pretoriaus valios.

Formuliariniame procese teismo sprendimų vykdymo srityje įvyko teigiamų pokyčių: beveik neliko skolininko asmeninės atsakomybės, atsirado šiuolaikinio vykdomojo rašto atitikmuo, skolininkui suteiktas terminas, per kurį jis gali įvykdyti priimtą teismo sprendimą geruoju, o tai iš esmės prilygtų šiandieniniame vykdymo procese taikomam raginimui įvykdyti sprendimą geruoju, skolininko turto realizavimo procedūra įgijo varžytynėms būdingus požymius.

Teismo sprendimų vykdymas ekstraordinariame procese. Tiek legisakcioninis, tiek formuliarinis procesas buvo laikomi įprastomis civilinių teisių gynbos formomis. Imperijos laikais atsirado ir administracinė teisinė bylų nagrinėjimo tvarka, kuri neturėjo dviejų stadijų – *ius* ir *iudicium*, būdingų minėtiems procesams, todėl vadinta *extra ordinem* (ekstraordinarinis procesas). Imperijos laikais ši pažeistų teisių gynimo forma labai išsiplėtė ir absoliutinės monarchijos pradžioje pakeitė formuliarinį procesą [2, p. 54]. Teismo sprendimai buvo vykdomi pasibaigus apeliacijos padavimo terminui. Ekstraordinariame procese teismo sprendimo įvykdymui nebereikėjo reikšti naujo ieškinio, o tai buvo būdinga legisakcioniniam ir formuliariniam procesams. Teismo sprendimu nebebuvo sukuriama naujas teisinis santykis, o teismo sprendimo vykdymas laikytinas paskutine, baigiamąja proceso stadija [13, p. 56]. Kad būtų galima įvykdyti teismo sprendimą, pakako paprasto ieškovo prašymo. Sprendimų vykdymas buvo pavestas valdžios institucijoms, kurios vykdė teismo sprendimus administracinėmis priemonėmis – *manu militari*, *pignus in causa iudicati captum* arba *dist-ractio bonorum* būdu.

Ekstraordinariniam procese teismo sprendimą buvo galima vykdyti natūra – atiduoti daiktą, jį gražinti. Teismo sprendimas paprastai buvo vykdomas nukreipiant išieškojimą į konkretų skolininko turta. Nukreipti išieškojimą į visą skolininko turta buvo galima tik esant kreditorių daugetui [11, p. 217]. Tam laikotarpiui jau nebūdingas teismo sprendimų vykdymo nukreipimas į asmenį. Buvo galima sulaikyti tik piktybiškai nemokantį skolininką siekiant paskatinti jį atsiskaityti pagal priimtą sprendimą. Įvykdyti teismo sprendimą jėga priversdavo magistrato tarnautojai. P. F. Girardas taip pat pažymi, jog teisėjas galėjo sprendimą ne tik paskelbti, bet ir jį vykdyti, o tai iš esmės būdinga tik ekstraordinariniam procesui, nes prieš tai nagrinėtose romėnų proceso formose teisėjas sprendimą galėjo tik paskelbti, tolesnis jo vykdymas nuo jo nebe priklausė. Ekstraordinariniam procese skolininkas savo turta galėjo perleisti išieškotojui ir teisme, pasinaudojant *bonorum cessio* procedūra, ir taip išvengti sprendimo vykdymo [11, p. 217]. Jei teismo sprendimo nebuvo galima įvykdyti natūra, išieškojimą buvo galima nukreipti į skolininko turta jį parduodant ar skolininkui pačiam perduodant jį kreditoriams. Skolininko turto nerealizavus perduodant, jį buvo galima perduoti kreditoriui, jei turto vertė neviršijo išieškomos sumos (D. 42,1,15,3) [3, p. 247]. Ši procedūra atitiktų dabartiniame vykdymo procese žinomą turto realizavimo priemonę – turto perdavimą išieškotojui. Ekstraordinariniam procese, skirtingai nuo formulirinio proceso, visi kreditorių reikalavimai turėjo būti pagrįsti teismo sprendimu arba panašiu dokumentu. Kreditoriams, norintiems prisijungti prie vykdomo išieškojimo, tačiau neturintiems dokumentų, patvirtinančių jų reikalavimų pagrįstumą, buvo suteikiamas nuo dvejų iki ketverių metų terminas jiems sutvarkyti. Turta perduodavo nebe *magister*, bet *curator*. Turtas buvo perduodamas nebe vienam pirkėjui, kuris ankstesnėse proceso formose tapdavo universaliuoju skolininko teisių perėmėju, bet perduodamas atskirais daiktais keliems pirkėjams [7, p. 375–376].

IŠVADOS

1. Teismo sprendimų vykdymas evoliucionavo kartu su romėnų civilinio proceso formomis: *legis actiones, per formulas, extra ordinem*.

2. *Legis actiones* galiojimo laikotarpiu teismo sprendimų vykdymas pasižymėjo asmenine skolininko atsakomybe ir tam tikrais ritualais, t. y. kreditoriaus rankos uždėjimu ant skolininko, skolininko priskyrimu (*addictio*) kreditoriui magistrato akivaizdoje ir skolininko nužudymu arba jo pardavimu į vergiją (*trans Tiberim*).

3. Formuliriniame procese, be išlikusios asmeninės skolininko atsakomybės, kurios išraiška buvo skolininko prievolė atidirbti skolą, pradedamas taikyti ir toks teismo sprendimo įvykdymo būdas kaip išieškojimo nukreipimas į skolininko turta.

4. Šiuolaikinio vykdymo proceso pobūdį teismo sprendimų vykdymas įgijo ekstraordinariniam procese. Būtent šioje romėnų civilinio proceso formoje visiškai

atsisakyta *executio personalis* ir pereita prie išieškojimo nukreipimo į skolininko turta.

LITERATŪRA

1. **Новицкий И. Б.** Римское частное право. – Москва: Гуманитарное знание, 1994.
2. **Некrošius I., Некrošius V., Vėlyvis S.** Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 1999.
3. **Дождев Д. В.** Римское частное право. – Москва: Норма, 2005.
4. **Франчози Д.** Институционный курс римского права. – Москва: Статут, 2004.
5. **Сологубова Е. В.** Римский гражданский процесс. – Москва: МГУ, 2002.
6. **Хвостов В. М.** История римского права. – Москва, 1919.
7. **Girard P. F.** Romėnų teisė. T. III. – Kaunas: VDU Teisių fakulteto leidinys, 1933.
8. **Памятники римского права: Законы XII таблиц, Институции Гая, Дигесты Юстиниана.** – Москва: Зерцало, 1997.
9. **Misevičiūtė R. A.** *Manus iniectio*, kaip asmeninės (fizinės) atsakomybės išraiška, romėnų privatinėje teisėje / Mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą bei jos realizavimo praktiniai aspektai“ medžiaga. – Vilnius, 2006.
10. **Покровский И. А.** История Римского права. – Санкт Петербург: Изд. „Летний сад“, журнал „Нева“, 1999.
11. **Гарридо М. Х. Г.** Римское частное право: казусы, иски, институты. – Москва: Статут, 2005.
12. **Новицкий И. Б., Перетерский И. С.** Римское частное право. – Москва: Юриспруденция, 1999.
13. **Дождев Д. В.** Римское частное право. – Москва: Инфра М-Норма, 1996.

GENERAL RULES ON EXECUTION OF COURTS DECISIONS IN THE ROMAN LAW

Stasys Vėlyvis *

Vigintas Višinskis **

Egidija Stauskienė ***

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Law of each new period is a stair on the way of progress when it is evaluated from the point of view of historical development. However, in order to mount onto the new step it needs to be grounded by the achievements of the past. Consequently, it is necessary to be acquainted with the evolution of the modern civil process as well as an execution process in order to evaluate them. Today it is not surprising that the nation that no more exists by itself has leaved the main principles of contemporary civil process. Influence of the Roman law has not disappeared up to nowadays; a lot of its provisions exist today adopted into articles of effective laws of

* Professor, Head of the Department of Civil Procedure of the Faculty of Law, Mykolas Romeris University.

** Assoc. Prof., Department of Civil Procedure of the Faculty of Law, Mykolas Romeris University.

*** Lecturer of the Department of Civil Procedure of the Faculty of Law, Mykolas Romeris University.

civil process. These are such principles as equality of humans, basics of justice, legal presumption, appeal, decision in absentia etc.; in execution process they are: suspension of execution, sale of debtor's property at the highest price - an auction. Before there appeared state courts, Roman nation had also undergone the period when the aggrieved had to fight with the infringer by himself. It is noted in legal literature that transition from personal execution to the state court proceeded in certain stages: first of all, the personal execution regulating system that established an order of applying compulsion towards infringer; then - the system of ransoms (voluntary and later obligatory); and the last was passing the defence of the infringed right to the state authorities. We think that the mentioned stages in general match known forms of Roman civil process - *legis actiones*, formulary trial (praetor's formula), and extraordinary process. An execution of judicial decisions has evolved together with those forms of trial. The modern character of execution process of judicial decisions has obtained at the last development stage of Roman civil process, i.e. in extraordinary trial. This is precisely that form of Roman civil process where *executio personalis* was totally eliminated

and the exaction was directed to debtor's property. The role of the court in extraordinary process is no more limited only to announcement of the decision of the court. In order to execute the decision taken there is no more need to submit the new plaint and therefore to create the new legal relation. Decision of the court is considered an act of power and can be executed constrainedly with the help of authorities that forced the litigant to execute the decision of the court by administrative measures of compulsion. When evaluating the above mentioned forms of Roman civil process we have to recognize that execution of judicial decisions was considered a part of the civil trial though in legisactional and formulary processes execution of a decision of the court was not an integral part of the right to plaint. In these processes in order to execute a decision of the court the one needed to submit a new plaint. In an extraordinary trial the execution of a decision of the court becomes an integral part of dispensation of justice or a part of the right to judicial defence.

Keywords: court decision, execution of court decision, *manus iniectio*.